

Gemeente Wassenaar
College van Burgemeester en Wethouders
Ovv Zaaknummer Z/21/060548
Postbus 499
2240 AL Wassenaar

Den Haag, 28 april 2023

Betreft : Zienswijze herontwikkeling Commandopost Clingendael (Seyss-Inquart bunker)
Van Brienenlaan 40, 2244 BP Wassenaar
Concept Nota van Uitgangspunt januari 2023
Participatietraject maart / april 2023

Geachte College van Burgemeester en Wethouders,

Het verkopen van ons dader-erfgoed, de Commandopost Clingendael, in de volksmond de Seyss-Inquart bunker, is in beginsel een moreel slecht voornemen. Een onderschatting van hedendaags antisemitisme en ongepast gedrag dat we zelfs zien bij onze volksvertegenwoordiging op het hoogste niveau. In deze zienswijze zullen wij, Stichting WO2 Sporen, stapsgewijze onze bezwaren op de diverse onderdelen, beschreven en niet-beschreven, o.a. over de concept Nota van Uitgangspunten doornemen en onderbouwen. Het belang en de unieke historische waarde van dit Rijksmonument zijn bekend en staan beschreven o.a. in het bouwhistorisch onderzoek en worden door iedereen onderkend. De vraag is: op welke manier kan dit beladen object uit de Tweede Wereldoorlog en de koude-oorlog in ruimste zin van het woord worden beschermd en passend beheerd. Dat commerciële doelstellingen en beladen erfgoed niet samengaan zou in de zaak vanzelfsprekend moeten zijn.

Na de capitulatie komt de Seyss-Inquart bunker in beheer en gebruik bij het ministerie van Oorlog en vervolgens het ministerie van Defensie. Hoe het eigendomsrecht bij de Rijksoverheid is gekomen is onbekend en misschien irrelevant. In 2013, zeventig jaar na de bouw, wordt het object niet meer gebruikt voor defensie doeleinden. Het ministerie van Defensie verklaart het object als overtollig en is het vervolgens overgedragen aan Rijksgebouwendienst. Het totale complex bestaat dan uit twee objecten. De Prinses Julianakazerne (voormalige SS-Polizeikazerne voor de Grüne Polizei) in de gemeente Den Haag en De Juliana bunker (Seyss-Inquart bunker) in de gemeente Wassenaar. Op 1 juli 2014 ontstaan uit de fusie van de Dienst Vastgoed Defensie, het Rijksvastgoed- en ontwikkelingsbedrijf, de directie Rijksvastgoed en de Rijksgebouwendienst een nieuwe uitvoeringsorganisatie van het ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelatie, het Rijksvastgoedbedrijf (RVB).

Het Rijksvastgoedbedrijf heeft geconcludeerd dat andere Rijksonderdelen geen interesse hebben in het complex. De voorwaarde en procedure voor het in gebruik nemen bij andere Rijksonderdelen dan wel het complex overtollig te verklaren verliep toen zeer waarschijnlijk d.m.v. een zgn. ABC-scan van het Rijksvastgoedbedrijf met vervolgens een afstootbesluit.

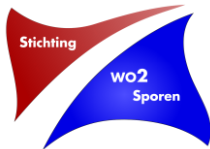
Stichting WO2 Sporen - www.wo2sporen.eu - KvK 71888705 - RSIN 858889936
Triodos Bank NL 56 TRIO 0379293862
p/a Wingerd 208 2496 VK Den Haag - info@wo2sporen.eu - Tel. 06 2150 4311

OORLOGS
GRAVEN
STICHTING

“Omdat de directe getuigen er straks niet meer zijn”

Al voor de overdracht en overtollig verklaring, op 10 mei 2012, heeft de Stichting Menno van Coehoorn een aanvraag ingediend bij de Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed voor de status van Rijksmonument van de Seyss-Inquart bunker. Op 6 februari 2015 volgt de inschrijving als Rijksmonument in het monumentenregister, dan nog onder de naam "Seyss-Inquart bunker". Dat de overtollig bestempeling door het ministerie van Defensie volgt na de aanvraag tot Rijksmonument is opmerkelijk. Het heeft zeer waarschijnlijk te maken met de instandhoudingsverplichting, de daaraan verbonden kosten en de bezuinigingen in dat jaar voor het ministerie van Defensie.

<https://monumentenregister.cultureelerfgoed.nl/monumenten/532049>

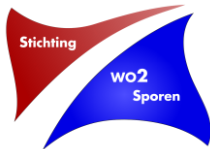
Gedurende de periode van het concept van de Nota van Uitgangspunten voor het gehele complex en de aanvraag als status Rijksmonument voor de Seyss-Inquart bunker, wordt het complex (kadastraal) gesplitst. Diverse projectontwikkelaars hebben aangegeven geen interesse te hebben in de ontwikkeling van De Prinses Julianakazerne inclusief de Seyss-Inquart bunker. De splitsing van het complex in twee objecten gebeurt uiteindelijk op initiatief van het Rijksvastgoedbedrijf en de Haagse wethouder Joris Wijsmuller. Deze splitsing heeft commercieel voor De Prinses Julianakazerne een zeer positief effect op de uiteindelijke verkoopsom van € 7.025.000,- k.k. (Een additionele vergoeding ad. € 3.050.000,- is onder voorwaarde gesteld). Stichting Zinc uit Amsterdam is de formele koper en Zinc Real Estate herontwikkelt De Prinses Julianakazerne tot 42 luxewoningen.

<https://www.biedboek.nl/nl/realstate/view/61/therese-schwartzestraat-15-te-den-haag>

Dit was het morele moment geweest dat het Rijk zijn verantwoordelijkheid had kunnen nemen om met een gesloten beurs, want beide objecten waren een onderdeel van één complex, om de openbare verkoop voor de Seyss-Inquart bunker te staken. Maar helaas kwam de opbrengst van de verkoop van De Prinses Julianakazerne niet ten goede voor het behouden van de Seyss-Inquart bunker (commercieel een onaantrekkelijk object) maar verdween in het resultaat van de verkopen in 2017. De vastgoedverkopen van het Rijksvastgoedbedrijf in 2017 leveren de staatskas 317 miljoen euro. Dit was inclusief de verkoop van Paleis Soestdijk en de Hospitaalbunker aan de Van Ouwenlaan (Clingendael). Twee totaal verschillende objecten waarbij we nu kunnen concluderen dat deze verkopen door het Rijksvastgoedbedrijf een spoor van ellende veroorzaakte.

<https://www.rijksvastgoedbedrijf.nl/actueel/nieuws/2018/03/15/resultaat-rijksvastgoedbedrijf-2017>

In 2014 wordt door het Rijk de vereniging Nationale Monumentenorganisatie (NMo) met de uitvoering Stichting Monumenten Bezit (SMB) opgericht. Het Rijk (Rijksvastgoedbedrijf) wil op dat moment 29 monumenten overdragen aan de NMo. De Tweede Kamer vraagt advies aan de Raad van Cultuur en deze komt met een aantal aanbevelingen voor de vervreemding van de monumenten, een gedragscode, toezicht op de organisatie en de voorwaarden. Het Protocol Cultureel Erfgoed Rijksoverheid was voor deze monumenten niet scherp genoeg en daarom is men voor deze 29 monumenten, vanwege de bijzondere aard en de complexiteit van herbestemming of exploitatie, afgeweken van een reguliere openbare verkoop. De Seyss-Inquart bunker was op dat moment nog geen Rijksmonument en een onderdeel van een groter complex dat door verkoop geld kon opbrengen. Hierdoor kwam de Seyss-Inquart bunker, op dat specifieke moment, niet in aanmerking om te vervreemden aan de NMo. Gedurende het proces en bij de overdracht op 15 januari 2016 van deze 29 monumenten was de Seyss-Inquart bunker wel een Rijksmonument en losgekoppeld van De Prinses Julianakazerne. Het Rijksvastgoedbedrijf heeft nu het standpunt ingenomen dat de overdracht van de 29 monumenten aan de NMo een éénmalig iets was. Uit geen enkel document dat Stichting WO2 Sporen heeft verkregen, komende uit de Wet openbaarheid van bestuur (Wob) / Wet open overheid (Woo), blijkt deze stelling correct te zijn. Het Rijksvastgoedbedrijf heeft ook niet kunnen aantonen dat slecht éénmalig een overdracht aan de NMo zou plaatsvinden.

De NMo heeft aan Stichting WO2 Sporen bevestigd dat het altijd heeft opengestaan om het gesprek met het Rijksvastgoedbedrijf aan te gaan over een overdracht van de Seyss-Inquart bunker. <https://www.nmo.nl/>

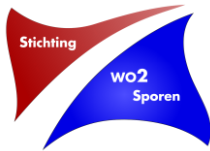
Op 1 juli 2016 is de nieuwe Erfgoedwet in werking getreden. Deze Erfgoedwet harmoniseert zes bestaande wet- en regelgevingen en is één integrale wet die betrekking heeft op onze museale objecten, musea, monumenten en archeologie op het land en onder water. Bij de inwerkingtreding van de Erfgoedwet ging men ervanuit dat in 2022 de invoering zou zijn van de Omgevingswet. De invoering is meerdere malen uitgesteld en op dit moment is de bedoeling dat per 1 januari 2024 de Omgevingswet ingaat. De Erfgoedwet legt verder de verantwoordelijkheid voor de bescherming van het cultureel erfgoed zoveel mogelijk bij het erfgoedveld zelf zonder specifieke bepalingen voor dader-erfgoed.

Voor de Seyss-Inquart bunker zal dat op dit moment betekenen dat de toekomstige eigenaar, de gemeente Wassenaar en in zeer beperkte mate de Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed deze verantwoordelijkheid zal moeten dragen. Na verkoop heeft het Rijk (Rijksvastgoedbedrijf) geen enkele verantwoordelijkheid en zeggenschap meer over het gebruik.

In reactie op deze Erfgoedwet heeft de Raad voor Cultuur tussen 2017 en 2019 tien sectoradviezen uitgebracht. In het sectoradvies “Monumenten en archeologie” van 26 maart 2019 verwijst de Raad voor Cultuur naar haar advies uit 2015 aan de Tweede Kamer over de afstoting van 29 Rijksmonumenten en de overdracht aan de Nationale Monumentenorganisatie. De Raad bepleitte een inhoudelijke en integrale visie op te stellen, en beleid te ontwikkelen over vervreemding van monumenten in Rijksbezit op de lange termijn. De Raad was in 2015, en ook in 2019 nog steeds, kritisch op het Rijk over de verkoop van zijn eigen monumenten. Wat de Raad vooral mist, is een visie van het Rijk. Heldere criteria en randvoorwaarden over wat het Rijk wel – en vooral niet – wil verkopen, ontbreken. Afgelopen jaren zorgde verkoop regelmatig tot ophef en veel daarvan is terug te leiden naar een gebrek aan visie. Dit speelde ook een rol in de aangenomen motie van de Tweede Kamer van 13 september 2018, waarin de regering werd verzocht “met een samenhangende visie en actieplan te komen voor het beheer, behoud, onderzoek en aan een breed publiek tonen van erfgoed en archeologie uit de Tweede Wereldoorlog”. Hier speelde de voorgenomen verkoop door het Rijk van Seyss-Inquart bunker in Wassenaar een rol.

Ook vermeldt de Raad dat men nog steeds de indruk heeft dat bij de beslissing tot vervreemding de financiële opbrengst in de afweging zwaarder weegt dan het behoud van cultuurhistorische waarden. Deze indruk is natuurlijk niet vreemd. De verkoop van overtollig Rijksvastgoed in 2016 en 2017 stijgt van 113 miljoen naar 317 miljoen. Ook geeft de Raad de overweging mee om monumentenorganisaties te betrekken bij de afstoting van incourant monumentaal vastgoed. Dit is zeker minder lucratief voor het Rijk, maar geeft maatschappelijke baten een grotere rol en verzekert instandhouding op de lange termijn van afwijkende monumenten.

In haar aanbeveling adviseert de Raad voor Cultuur dat het Rijk een visie op zijn eigen monumentenbezit ontwikkelt en bij vervreemding vooraf meer randvoorwaarden en kwaliteitseisen stelt. Ook geeft de Raad de overweging mee monumentenorganisaties te betrekken bij de afstoting van incourant monumentaal vastgoed.

Voor de Seyss-Inquart bunker verandert er in werkelijkheid niets want geen enkele monumenten- en belangenorganisatie is betrokken o.a. bij het opstellen van het concept van de Nota van Uitgangspunten.

<https://www.raadvoorcultuur.nl/sectoren/sectoradviezen/documenten/adviezen/2019/03/26/advies-met-erfgoed-meer-ruimtelijke-kwaliteit>

Na het artikel van 5 juni 2018 in dagblad Trouw “Nieuwe toekomst gezocht voor de nazibunker met het pannendak” en de “Een Vandaag” uitzending van 9 juni 2018 volgen tientallen schriftelijke Tweede Kamer vragen van verschillende politieke partijen over de Seyss-Inquart bunker.

<https://eenvandaag.avrotros.nl/item/eenvandaag-09-06-2018/>

<https://www.wo2sporen.eu/media>

Stichting WO2 Sporen stuurt aan het kabinet en de Tweede Kamer een “Zienswijze Verkoop en Toekomst Julianabunker 2018 (Seyss-Inquart bunker) Ten behoeve van heroverweging besluit tot verkoop”. Op 11 september 2018 volgt een Plenair debat over bescherming en behoud van erfgoed waarbij de zorgen over de verkoop en bestemming van Seyss-Inquart bunker op diverse momenten worden aangehaald. Op 13 september 2018 wordt de motie om met een samenhangende visie en actieplan te komen voor het beheer, behoud, onderzoeken en aan een breed publiek tonen van erfgoed en archeologie uit de Tweede Wereldoorlog, met een directe verwijzing naar de Seyss-Inquart bunker met 130 stemmen aangenomen in de Tweede Kamer.

<https://zoek.officielebekendmakingen.nl/kst-32820-267.html>

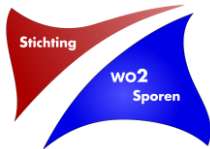
Ondanks de Tweede Kamervragen en de motie blijft het Rijksvastgoedbedrijf bij het voornemen om de verkoop door te zetten en niet de resultaten van de “Visie erfgoed uit de Tweede Wereldoorlog” van het kabinet af te wachten. Het Rijksvastgoedbedrijf, vertegenwoordigd door Sectie-Hoofd verkoop dhr. D.J. Delbeek, vermeldt schriftelijk op 4 oktober 2018 namens staatsecretaris dhr. Knops dat Motie 32820-267 er niet toe strekt om het verkoopproces stil te leggen. Ook de maatschappelijke bezwaren van diverse belangenorganisatie over de bestemmingsmogelijkheden die worden aangedragen door het Rijksvastgoedbedrijf, gemeente Wassenaar en gemeente Den Haag zoals o.a. Restaurant, Bed & Breakfast of Crematorium worden terzijde geschoven waarbij de resultaten van de Wob-verzoeken soms onverklaarbaar geheel zwart zijn gemaakt.

Een zorgelijk situatie die wij als Stichting WO2 Sporen met een 40-tal organisaties en deskundige in 2018 en begin 2019 hebben besproken met als uiteindelijk resultaat op 25 maart 2019 een gezamenlijke oproep “Kabinet, staak de verkoop van het Rijksmonument Commandobunker Seyss-Inquart”.

<https://www.heemschut.nl/nieuws/actueel/bericht/heemschut-tekent-ook-mee-met-oproep-om-verkoop-bunker-seyss-inquart-te-staken>

In reactie op de gezamenlijke oproep aan het kabinet en de daar op volgende media-aandacht zijn er wederom meerdere Tweede Kamervragen gesteld aan de minister van OCW en de staatsecretaris van BiZa. Staatsecretaris dhr. Knops geeft op 22 mei 2019 in de beantwoording aan dat er een extra borging volgt d.m.v. een verkoop met voorselectie. Echter, het is onbekend welke criteria en voorwaarde van toepassing zijn voor het beoordelingsteam in de voorselectie procedure. Moet men een keuze maken, of kan men tot de conclusie komen dat er geen geschikte kandidaten zijn voor dit beladen dader-erfgoed om passend gebruik te borgen?

<https://zoek.officielebekendmakingen.nl/ah-tk-20182019-2772.html>

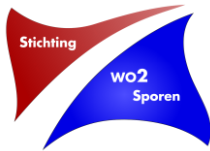
Op 5 november 2019 komt de minister van OCW met haar visie op het erfgoed uit de Tweede Wereldoorlog, voortvloeiende uit de Tweede Kamermotie (32820-267) van 13 september 2018, “een samenhangende visie en actieplan te komen voor het beheer, behoud, onderzoeken en aan een breed publiek tonen van erfgoed en archeologie uit de Tweede Wereldoorlog”. Deze visie van het kabinet, die overigens veel verwijst naar de herdenkingen en festiviteiten voor “75 jaar Vrijheid”, zien wij niet terugkomen d.m.v. een verwijzing in de Nota van Uitgangspunten.

- Ik wil het erfgoed uit deze periode blijven beschermen om de verhalen over oorlog en bezetting in heel Nederland te vertellen. Verhalen over vervolging en vernietiging, maar ook over hoop op een betere toekomst. Verhalen die niet alleen gaan over toen, maar ook over nu: ze leren ons hoe belangrijk vrijheid is hoe belangrijk het is om oog te hebben voor de ander. De Tweede Wereldoorlog is onderdeel van onze geschiedenis en identiteit. Daarom vind ik het belangrijk ook na 2020 het **erfgoed uit deze periode toegankelijk te houden voor toekomstige generaties**. (Note: het terrein van Julia's Park, de voormalige “De Prinses Julianakazerne” is als privéterrein niet meer vrij toegankelijk).
- Samenleving en overheid zorgen er samen voor dat de verhalen verteld blijven en betekenisvolle plekken **zichtbaar en toegankelijk** zijn.
- Nederland heeft veel erfgoed dat herinnert aan de Tweede Wereldoorlog en dit erfgoed is goed beschermd. De maatregelen die ik de komende tijd neem zijn dan ook vooral aanvullend. Ze richten zich op erfgoed dat tot nu toe onvoldoende beschermd en toegankelijk is. **(er zijn na deze visie en de Leidraad geen aanvullende maatregelen genomen voor dader-erfgoed)**
- Volgens de RCE zijn er slechts een paar lacunes in het bestand van door het rijk beschermde monumenten: «plekken die herinneren aan het verzet, zoals het Oranjehotel in Scheveningen en de Waalsdorpervlakte, onderduikplekken (waaronder interieurs), droppingzones en landingsterreinen, en sites waar in de oorlog intensief is gevochten.»¹⁰ De RCE wijst daarbij op de Atlantikwall: afzonderlijke bunkers zijn weliswaar beschermd, maar er is weinig verbinding tussen de verschillende delen en het internationale perspectief ontbreekt. **Volgens de RCE gaat het niet altijd alleen om bescherming van het monument zelf, maar vooral «om een respectvolle omgang en betekenisgeving».** Dit werd zichtbaar bij twee monumenten waarover in de samenleving beroering ontstond: de bunker van voormalig **Rijkscommissaris Seyss-Inquart bij Wassenaar en de Muur van Mussert bij Lunteren**.
- In overleg met de Staatssecretaris van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties heb ik de Rijksbouwmeester gevraagd om een leidraad op te stellen voor de omgang met Rijksmonumenten die het Rijksvastgoedbedrijf beheert en wil afstoten. Deze leidraad kan mogelijke ongerustheid wegnemen en helpen bij het vinden van een **passende toekomstige bestemming** van het gebouw. Specifiek voor de bunker van Seyss-Inquart geldt dat tot deze leidraad gereed is, geen onomkeerbare stappen worden gezet.
- Bij het levend houden van de herinnering is **niet alleen de bescherming van plaatsen belangrijk, maar ook hun toegankelijkheid**.

<https://zoek.officielebekendmakingen.nl/kst-32820-321.html>

De Rijksbouwmeester (Rbm) heeft minister Van Engelshoven van OCW aangeboden een leidraad op te stellen voor het afstoten van Rijksmonumenten die nu nog in bezit zijn van het Rijk. De Directie Erfgoed en Kunsten (E&K) van het Ministerie van OCW heeft opdrachtverlening opgesteld in samenspraak met de Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed (RCE) en het Rijksvastgoedbedrijf (RVB). Op 15 oktober 2019 volgt de opdracht van de minister van OCW aan het College van Rijksadviseurs (CRA) voor het schrijven van een “Leidraad afstoten monumenten in Rijksbezit”.

https://www.wo2sporen.eu/files/ugd/a2529f_aea9950923b24491b12e4085daa896cd.pdf

In de opdracht worden een aantal probleemstellingen meegegeven:

- Het Sectoradvies Raad voor Cultuur “Monumenten en archeologie”; dat financiële overwegingen de doorslag hadden gegeven bij de vervreemding van Rijksmonumenten.
- De zorg van erfgoedpartijen zit behalve in de fysieke staat van een monument, ook in het mogelijke toekomstige gebruik. **De recente verwickelingen rond de bunker van Seyss-Inquart komen bijvoorbeeld voort uit de vrees dat de functie niet zal stroken met het verleden van deze plek.** Het verduidelijken van het afstootproces aan de hand van een leidraad kan mogelijke ongerustheid wegnemen en helpen te bewerkstelligen dat passende toekomstige functies worden gevonden. **Uiteraard vormt dit geen absolute garantie voor de wijze van gebruik op langere termijn.**

Uit documenten die zijn verkregen uit de Wob-verzoeken blijkt dat staatssecretaris dhr. Knops van Biza (RVB) absoluut geen medeopdrachtgever wil zijn voor het schrijven voor deze Leidraad. Het is niet aan de minister van OCW of het Rijk haar monumenten verkoopt, maar onderdeel van de portefeuille van de staatssecretaris van BiZa (RVB). Hierdoor kan de minister van OCW zeer waarschijnlijk niet de probleemstelling meegeven, komende uit het Sectoradvies Raad voor Cultuur “Monumenten en archeologie”.

- **Dat er heldere criteria en randvoorwaarden ontbreken over wat het Rijk wel – en vooral niet – wil (mag) verkopen.**
- **Om monumentenorganisaties te betrekken bij de afstoting van incurant monumentaal vastgoed.**

De “Leidraad afstoten monumenten in Rijksbezit” is een opdracht en geen ongevraagd advies van de Rijksbouwmeester. De intentie van het beleid is om te zorgen dat de monumenten met een erfgoedfunctie een geschikte nieuwe eigenaar vinden. Wet- en regelgeving maakt het niet mogelijk om aanvullende eisen te stellen aan een mogelijke nieuwe eigenaar. (pagina 8)

<https://open.overheid.nl/documenten/ronl-d8507724-b8f2-4971-a17f-1c76e356a116/pdf>

In het stappenplan “Leidraad afstoten monumenten in Rijksbezit” komen de volgende stappen ter sprake: <https://open.overheid.nl/documenten/ronl-c36fbef0-30dd-4aa9-93af-5dfd2fb43f9e/pdf>

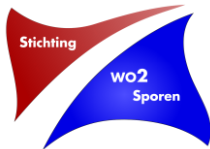
Stap 1)

Het vertrekpunt in het stappenplan van deze Leidraad is de “overtollig verklaring” door de Materieelbeheerder. Deze “Materieelbeheerder” benaming komt Stichting WO2 Sporen binnen het Rijk uitsluitend tegen in de “Leidraad afstoten monumenten in Rijksbezit”. Deze functie en de bevoegdheden zijn ons onbekend. (zie, ook vragen overtollig verklaring Joods Erfgoed Den Haag, Verslag Participatiegesprek Nota van Uitgangspunten 21 maart 2023)

Stap 3)

Bij monumenten wordt een extra inspanning verwacht om een nieuwe bestemming te vinden binnen het Rijk. Dit draagt bij aan de zorgvuldige keuze om al dan niet af te stoten. (Leidraad voor brede portefeuilleafweging bij overtollig Rijksvastgoed, RVB december 2019 versie 1.0)

Welke inspanning het Rijksvastgoedbedrijf tot herstemming heeft gedaan is onbekend. Wie opdrachtgever is van deze “Leidraad voor brede portefeuilleafweging bij overtollig Rijksvastgoed” en wanneer dat plaats vond is ook onbekend. Opmerkelijk is wel dat deze eerste versie 1.0 “Leidraad voor brede portefeuilleafweging bij overtollig Rijksvastgoed” is afgerond na de opdracht maar voor de voltooiing van de “Leidraad afstoten monumenten in Rijksbezit”. Het is zeer aannemelijk dat staatssecretaris dhr. Knops wel opdrachtgever was voor de “Leidraad voor brede portefeuilleafweging bij overtollig Rijksvastgoed”. Onduidelijk is of het ministerie van OCW (De Directie Erfgoed en Kunsten (E&K) en de Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed RCE) hiervan op de hoogte was, dan wel betrokken, waren en of de Tweede Kamer hierover is geïnformeerd.

Stap 4)

Portefeuillestrategie en Portefeuillemanagement (P&P) voert een informeren gesprek met de RCE en de monumentenadviseurs RVB en Atelier Rijksbouwmeester (ARbm) over het voornemen tot afstoot en vraagt om advies. In dit stadium worden kansen, bedreigingen en gevoeligheden in kaart gebracht en expertise uitgewisseld.

Het gesprek en het advies over de kansen, bedreigingen en gevoeligheden zijn onbekend bij Stichting WO2 Sporen.

Stap 5)

P&P neemt onder meer op basis van het advies (zie toelichting stap 4) het afstootbesluit en stuurt een afschrift daarvan aan de RCE en de Rijksbouwmeester.

Het afstootbesluit is onbekend bij Stichting WO2 Sporen.

De stappen hierboven beschreven zijn cruciaal in de besluitvorming tot het voornemen tot verkoop van de Seyss-Inquart bunker en vormen daarmee de basis en de uitgangspunten voor de Nota van Uitgangspunten.

Zonder deze informatie is het vrijwel onmogelijk voor belangenorganisaties, omwonenden en de gemeenteraad van Wassenaar om te beoordelen of de uitgangspunten tot het voornemen tot vervreemding (eigendomsoverdracht) en de Nota van Uitgangspunten correct en zorgvuldig zijn.

De vorm van vervreemden d.m.v. vernietigen (afbreken) is op dit moment niet van toepassing vanwege de Rijksmonument status. Echter deze kan niet worden uitgesloten daar een eigenaar (iedereen) in de toekomst een voorstel kan doen voor "afvoeren van een Rijksmonument" bij het RCE. Dit is ook niet uitgesloten in de Nota van Uitgangspunten. Het vernietigen van gebouwen die onlosmakelijk waren verbonden met oorlogsmisdadigers uit de Tweede Wereldoorlog was zeker niet ongebruikelijk. In Duitsland was dit voornamelijk om te voorkomen dat mensen daar "iets mee kregen", zoals bij de Führerbunker.

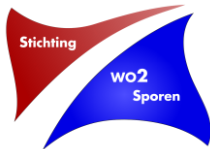
Het vernietigen van dit dader-erfgoed is zeker niet uit te sluiten wanneer allerlei holocaustontkenners met nazisympathieën, fascisten en antisemieten de Seyss-Inquart bunker gaan zien als bedevaartsoord. Hier ligt een maatschappelijke verantwoordelijkheid en borging bij de overheid, niet om te voorkomen, maar om volledig uit te sluiten dat derden of de eigenaar "daar iets meer krijgen".

(Trouw 5 juni 2018, Hanna Luden – CIDI)

https://www.wo2sporen.eu/files/ugd/a2529f_3c4ad8a90b514a42994d98e6dc3dffde.pdf

Het is bijzonder dat in de "Leidraad afstoten monumenten in Rijksbezit" in tegenstelling tot de "Leidraad voor het Afstoten van Museale Objecten (LAMO)" in specifieke gevallen geen mogelijkheid is opgenomen tot het (langdurig) in bruikleen geven van Rijksmonument aan derden. In de museumwereld spreekt men dan van afstoten in plaats van vervreemden. Schijnbaar is een vergelijkbare mogelijkheid wel gecreëerd voor het huidige Nationaalmonument Oranjehotel in Scheveningen (Den Haag).

Het afstoten in plaats van vervreemden van de Seyss-Inquart bunker aan de NMO is een borging die men ook zeker moet overwegen ter voorkoming van enige vorm van verheerlijking of minder passend gebruik van dit dader-erfgoed.

Naar aanleiding van de Tweede Kamer motie en de Visie van de minister van OCW op het erfgoed uit de Tweede Wereldoorlog en de "Leidraad afstoten monumenten in Rijksbezit" heeft Stichting WO2 Sporen in samenspraak met een aantal belangenorganisaties een aantal Wob-verzoeken gedaan. Uit een grote hoeveelheid documenten en e-mail berichten tussen het RCE en RVB blijkt dat de Leidraad niet geschreven is voor de Seyss-Inquart bunker maar de Seyss-Inquart bunker model heeft gestaan voor deze Leidraad (RCE WOB20200908).

Ambtenaren van het RCE schrijven intern over de Leidraad de volgende teksten:

- 1) "Ook de tekst ben ik het helaas niet mee eens. Mensen worden op het verkeerde been gezet. RCE heeft de behoefte Brrrr"
- 2) "Voor de bunker is dit dus de categorie blij maken met een dooie mus..."

Tot onze verbazing ontvangen wij ook de Nota van Uitgangspunten, Herontwikkeling Bunker Seyss-Inquart Wassenaar – Concept 3.2 van september 2020. Ondanks het advies van de Raad voor Cultuur om monumentenorganisaties te betrekken bij de afstoting van incourant monumentaal vastgoed is dit niet gebeurd. Ondanks alle bezwaren van diverse belangenorganisaties en tientallen Tweede Kamer vragen moesten wij met verbijstering constateren dat er bij het RVB geen enkele koerswijziging had plaats gevonden ten aanzien van de plannen en mogelijke toekomstige bestemmingen voor de Seyss-Inquart bunker. De resultaten komende uit de Wob-verzoeken delen wij met de leden van de Tweede Kamer voor het Wetgevingsoverleg van de Vaste Kamercommissie Cultuur van 23 november 2020. Vanwege de onbevredigde beantwoording van de minister van OCW en de zorgen van het RCE dat het mogelijk is dat de Seyss-Inquart bunker in de toekomst gebruikt gaat worden voor functies die minder passend zijn volgt een motie aan de regering om opnieuw een pas op de plaats te maken met de verkoop en linksom of rechtsom te garanderen dat de Seyss-Inquart bunker blijvend een functie krijgt die bijdraagt aan het verdiepen, vergroten en verankeren van de kennis van deze zwarte bladzijde van onze geschiedenis.

<https://zoek.officielebekendmakingen.nl/dossier/kst-35570-VIII-106.html>

De zorgen bij Stichting WO2 Sporen en organisaties zoals Erfgoedvereniging Heemschut en de Nationale Monumentenorganisatie over de verkoop van bijzondere Rijksmonumenten, zoals de Seyss-Inquart bunker, in Rijksbezit zijn groot. Naast de Vaste Kamercommissie Cultuur stuurt Erfgoedvereniging Heemschut op 3 december 2020 nu ook een brandbrief naar de leden van de Vaste Kamercommissie voor Binnenlandse Zaken.

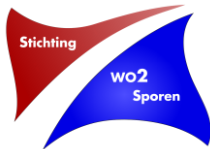
<https://www.cultureelerfgoed.nl/publicaties/publicaties/2022/01/01/omgang-met-beladen-erfgoed-in-de-openbare-ruimte>

https://www.wo2sporen.eu/files/ugd/a2529f_6ddc3b880e8d4af0a3fae6b97de55632.pdf

In de uitzending van Een Vandaag, dd. 3 december 2020, benadrukt directeur Karel Loeff van Erfgoedvereniging Heemschut nogmaals dat de overheid een lijst moet maken van monumenten die men niet moet verkopen en dat beladen erfgoed niet in handen mag komen van commerciële partijen. "Na een verkoop is uiteindelijk en uitsluitend het bestemmingplan van toepassing. Om lastige beslissingen te voorkomen bij lokale overheden (gemeente) moet het Rijk de regie houden."

<https://eenvandaag.avrotros.nl/item/eenvandaag-03-12-2020/>

<https://www.wo2sporen.eu/media>

Op 8 december 2020 komt de motie 35570-VIII-106 (23 november 2020) is stemming. Op de ochtend van 8 december, voor de stemming, worden wij, Stichting WO2 Sporen, door een Tweede Kamerlid van een regeringspartij gebeld om uitleg te geven waarom de coalitie tegen gaat stemmen. Ze ondersteunen eigenlijk de motie maar het is een politiek besluit om te voorkomen dat een minister en/of staatssecretaris door deze motie kleerscheuren gaat oplopen. De motie is verworpen met 77 tegen (volledige coalitie) en 73 (volledige oppositie) voor. Een politiek besluit i.p.v. een moreel verstandig besluit.

Hierna volgt een langere tijd van radiostilte die wij toeschrijven aan alle opvolgende Corona maatregelen. In de tussentijd is er wel een wijziging geweest in het leegstand beheer van de Seyss-Inquart bunker en krijgen twee externe partijen toegang tot het terrein:

- Stichting Atlantikwall Museum Scheveningen (Atlantikwall Museum Den Haag)
- City Bootcamp BV

Ter informatie en zonder daar een conclusie aan te verbinden moeten wij constateren dat;

- 1) Tot en met 2021 de toenmalige voorzitter van Stichting Atlantikwall Museum Scheveningen werkzaam was bij het Rijksvastgoedbedrijf.
- 2) Een aantal belangenorganisaties hebben altijd bezwaar hebben gemaakt tegen commerciële activiteiten in de Seyss-Inquart bunker, zo ook City Bootcamp BV.

<https://bootcampteam.com/p/tarieven>

De oldtimer show van 21 mei a.s. (gemeente Wassenaar, zaaknummer Z/23/074554) is o.a. voor Stichting WO2 Sporen en het CIDI helaas een bevestiging waar we bang voor zijn “Een aangenaam verblijf met lekker eten en drinken plus een cool springkussen met allerlei leuke en lekkere producten”. (e-mail 18 april 2023 griffie gemeente Wassenaar).

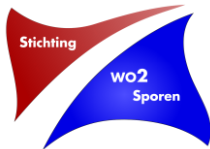
Ter afsluiting van dit gedeelte van de zienswijze willen wij de mogelijkheden en onmogelijkheden en voorwaarde voor vervreemding volgens het Rijksvastgoedbedrijf onder Uw aandacht brengen.

Het Rijksvastgoedbedrijf is van mening dat men is gebonden aan de opdracht tot verkoop met een voorselectie. Vanwege deze openbaarheid kan de mogelijkheid van overdracht aan de NMO volgens het RVB niet in de concept Nota van Uitgangspunten worden opgenomen. Het RVB verkoopt onder strikte juridische voorwaarden, enerzijds langs de publiekrechtelijke weg en anderzijds via de privaatrechtelijke weg in de contracten. Dit is volgens het Rijksvastgoedbedrijf de geëigende route nu alle andere routes, door eigen toedoen, zijn afgesloten. Volgens het Rijksvastgoed moet voor de instandhouding van de Seyss-Inquart bunker door een openbare verkoop met voorselectie hoogstwaarschijnlijk ook andere functies nodig zijn die geld opleveren. Een ongepast uitgangspunt volgens Stichting WO2 Sporen en diverse andere belangenorganisaties.

Hier tegenover staat een Amendement van 7 maart 2023 van de gemeente Wassenaar.

In de toelichting staat:

“Een overheid die zijn dadererfgoed verkoopt achten wij onverstandig. Het heeft onze voorkeur dat het Rijksvastgoedbedrijf dit monument overdraagt aan de Nationale Monumentenorganisatie. Wij zijn van mening dat de commandopost zou moeten worden bestemd tot herinneringscentrum over de rol van het complex in de Tweede Wereldoorlog en tijdens de Koude Oorlog. Uit onderzoek is immers gebleken dat de kennis bij jongeren over de Tweede Wereldoorlog tanende is en dat het antisemitisme toeneemt.”

Het Rijksvastgoedbedrijf is van mening dat het overdragen aan de Nationale Monumentenorganisatie (NMo) een gepasseerd station is en dat de overdracht niet in het Amendement staat maar in de toelichting. Stichting WO2 Sporen vindt het merkwaardig dat het RVB desondanks ook niet in de geest van het Amendement handelt. Nimmer gedurende het gehele proces heeft het RVB gesproken met de NMo of op zijn minst overwogen de Seyss-Inquart bunker over te dragen aan de NMo. Ook is onduidelijk of het RVB na april 2020 (publicatie van de “Leidraad afstoten monumenten in Rijksbezit”) opnieuw alle stappen van deze Leidraad heeft doorlopen. Gezien de snelheid van het proces en de Nota van Uitgangspunten, Herontwikkeling Bunker Seyss-Inquart Wassenaar Concept 3.2 van september 2020 is dit zeer onwaarschijnlijk.

In de brief van 5 november 2019 van minister Van Engelshoven van OCW, visie op het erfgoed uit de Tweede Wereldoorlog, staat bij “Mijn maatregelen zijn erop gericht dit erfgoed in de toekomst beter te beschermen”:

- Specifiek voor de bunker van Seyss-Inquart geldt dat tot deze leidraad gereed is, geen onomkeerbare stappen worden gezet.

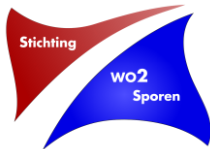
Voor de opdracht van de Leidraad geeft staatsecretaris dhr. Knops op 22 mei 2019 aan in de beantwoording van Tweede Kamervragen dat er een extra borging volgt d.m.v. een verkoop met voorselectie. Tijdens de periode van 5 maanden, tot april 2020 wanneer de Leidraad is gepubliceerd, zijn er geen onomkeerbare stappen gezet maar ontstaat sterk de indruk dat het vertrekpunt na april 2020 direct gelijk was gebleven “verkoop met voorselectie”. Dan is er geen sprake geweest van een nieuwe beoordeling (procedure) vanaf de overtollig verklaring (stap 1) doormiddel van de “Leidraad afstoten monumenten in Rijksbezit”. M.a.w. de Leidraad heeft helemaal geen invloed gehad op het beoogde voornemen van verkoop met voor selectie van de Seyss-Inquart bunker. Het bevestigt dat de Leidraad niet is geschreven voor de Seyss-Inquart bunker maar dat de Seyss-Inquart bunker model heeft gestaan voor deze Leidraad (RCE WOB20200908).

De opmerking van de RCE ambtenaar "Voor de bunker is dit dus de categorie blij maken met een dooie mus..." is hiermee volkomen duidelijk geworden. Het RCE moet zich weer schikken, uitsluitend in een adviserende rol naar het RVB. Deze bevestiging heeft Stichting WO2 Sporen gedurende het proces wel vaker informeel ontvangen.

Daar er zeer waarschijnlijk geen nieuwe beoordeling heeft plaatsgevonden volgens het Leidraad, het huidige verkoopproces d.m.v. de Nota van Uitgangspunten en de stellingname van het RVB tegenover het Amendement van 7 maart 2023 moeten wij concluderen dat er een tegengesteld belang is ontstaan met een contradictie tussen het RVB en de gemeente Wassenaar.

Het RVB continueert de verkoop met voorselectie, met inachtneming van de splitsing in het verleden van het complex in twee objecten, en heeft hierbij een financieel (verkoop) belang, want ook het niet verkopen kost geld. De gemeente Wassenaar heeft zich uitgesproken tegen een verkoop, met een voorkeur dat het RVB de Seyss-Inquart bunker zal overdragen aan de Nationale Monumentenorganisatie met als bestemming een herinneringscentrum zonder commerciële activiteiten. Hierdoor heeft de gemeente Wassenaar nadrukkelijk een cultureel- maatschappelijk belang. Volgens stap 11 b van het stappenplan van het Leidraad is Stichting WO2 Sporen van mening dat de gemeente Wassenaar de Rijksbouwmeester moet vragen om vanuit zijn onafhankelijk positie het RVB te vertegenwoordigen in de “vervreemding” van de Seyss-Inquart bunker.

<https://open.overheid.nl/documenten/ronl-c36fbef0-30dd-4aa9-93af-5dfd2fb43f9e/pdf>

Het RVB is van mening dat men gebonden is aan het Didam-arrest. Ook de dramatische vastgoeddeal, Noordeinde 64 in Den Haag, tussen het RVB, de gemeente Den Haag en een particulier/ondernemer heeft vergaande gevolgen gehad voor de Seyss-Inquart bunker en een eventuele overdracht aan de NMo. Wij verwijzen hierbij naar de wijziging van de Regeling beheer onroerende zaken Rijk 2017 van 10 december 2021.

<https://www.rijksoverheid.nl/documenten/rapporten/2022/01/10/factsheet-didam-arrest---advies-van-landsadvocaat>

<https://zoek.officielebekendmakingen.nl/stcrt-2021-47960.html>

https://denhaag.raadsinformatie.nl/document/9584834/1/RIS307347_Regels_overtreden_vastgoedde_al_Noordeinde_bijlage_1

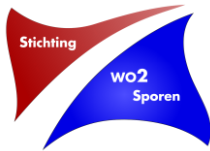
Ook het Rijksvastgoedbedrijf heeft tijdens de participatie, soms informeel, aangegeven dat de aangewezen route nu een politieke keuze is van het kabinet en/of de Tweede Kamer waarbij het College van Rijksadviseurs (Rijksbouwmeester) de gemeente Wassenaar kan adviseren in haar wens om de Seyss-Inquart bunker niet te verkopen dan wel over te dragen aan de NMo.

Recapitulerend en Conclusie

Stichting WO2 Sporen is van mening dat de gemeenteraad van Wassenaar het huidige concept van de Nota van Uitgangspunten moet afwijzen. Een besluit van het Rijksvastgoedbedrijf mag nooit een voldongen feit betekenen voor de gemeente Wassenaar. Een gewijzigde versie van de Nota van Uitgangspunten, in de geest van het Amendement van 7 maart, kan men gebruiken als uitgangspunt voor de voorwaarde van overdracht of vervreemding of afstoten of langdurig in bruikleen geven van de Seyss-Inquart bunker (Commandopost Clingendael) aan de Nationale Monumentenorganisatie (NMo). Belanghebbenden hebben bij de participatie en in het verleden geen inzage gekregen in het traject en de besluitvorming voor de “verkoop met voorselectie”. De verkoop met voorselectie is ook tijdens de participatie gepresenteerd als een feit waarbij de stappen 1 t/m 10 van het stappenplan “Leidraad afstoten monumenten in Rijksbezit” als een gepasseerd station zijn gepresenteerd. Het RVB kon niet verder komen dan een toezegging om “iets te overwegen”. Waarbij de belanghebbende er genoegzaam vanuit kunnen gaan dat eventuele antwoorden pas na het participatietraject en de zienswijze procedure volgen.

Het participatietraject is ook niet verlopen volgens het “Plan van Aanpak (23-2-2023)” zoals deze is gepresenteerd aan de gemeente Raad van Wassenaar. Brieven (uitnodigingen) zijn niet allemaal verzonden en de regie vanuit het uitnodigen van belangenorganisaties lag volledig in handen van het RVB en communicatiebureau De Wijde Blik. Onder andere De Erfgoedlijn Atlantikwall Zuid-Holland, waar burgemeester De Lange voorzitter van is, is niet geïnformeerd (lees: uitgenodigd) over het participatietraject en de zienswijze mogelijkheid. Een gemiste kans om de kennis van 10-tallen organisaties die direct betrokken zijn bij de Atlantikwall Zuid-Holland, waar de Seyss-Inquart bunker een onderdeel van is, te raadplegen en waarbij men gebruik kon maken van de kennis die aanwezig is.

Ook de tijdsduur en het moment, zo vlak voor 4 en 5 mei, vinden wij zeer ongelukkig gekozen. Belanghebbende worden geacht op zeer korte termijn te verschijnen bij een overleg. Men moet alles maar opzij schuiven om in zeer korte tijd kennis te nemen van het volledige dossier. Resultaten van eventuele Wet open overheid verzoeken kunnen nimmer opgenomen worden in het participatietraject dan wel in de zienswijze.

De toezegging van de minister van OCW dat het hier gaat om een zorgvuldig traject met uitgebreide participatie (actieve deelname) moeten wij helaas reduceren naar een informatietraject-plus met de uitgangspunten van het RVB.

Wij verwijzen hierbij nadrukkelijk naar het advies van de Raad voor Cultuur uit 2019.

“Ook geeft de raad de overweging mee om monumentenorganisaties te betrekken bij de afstoting van incurant monumentaal vastgoed. Dit is zeker minder lucratief voor het Rijk, maar geeft maatschappelijke baten een grotere rol en verzekert instandhouding op de lange termijn van afwijkende monumenten.”

Stichting WO2 Sporen heeft zich sinds 2018 publiekelijk uitgesproken tegen de verkoop van de Seyss-Inquart bunker (Commandopost Clingendael). Na een verkoop kan je nooit voor de lange termijn borgen dat niet passend gebruik is uitgesloten. Voor korte termijn kan je het waarschijnlijk voorkomen, maar dat is volstrekt onvoldoende in een maatschappij waar antisemitisme na ruim 75 jaar nog steeds bestaat en de kennis bij jongeren over de Tweede Wereldoorlog al jaren tanende is.

Het artikel over Lodewijk Asscher en zijn familie van 29 april jl. in de Telegraaf maakt diepe indruk en is misschien een waarschuwing naar onze maatschappij en onze volksvertegenwoordigers. Opgroeien met de waarschuwing van je vader “Jongen, maak je geen illusie. Het antisemitisme gaat nooit voorbij.” is niet normaal in 2023. Dat er binnen de Dienst Koninklijke en Diplomatieke Beveiliging een eenheid is die bezig moet houden met het bestrijden van antisemitisme en bevorderen van normaal Joods leven in Nederland is pijnlijk.

Dat de overheid geen monumentenorganisatie is, is volstrekt duidelijk en begrijpelijk. Dat men daderfgoed als overtollig bestempelt en openbaar wil verkopen d.m.v. een verkoop met voorselectie is gewoon Hollandse koopmansgeest. Dat een overdracht van de Seyss-Inquart bunker wettelijk volgens het Rijksvastgoedbedrijf naar de Nationale Monumentenorganisatie niet meer mogelijk is bevestigd juist de zorgen van de onafhankelijke Raad voor Cultuur dat er lijst moet komen wat we juist niet moeten verkopen. Dat het Rijk deze lijst nooit heeft gemaakt, dan wel überhaupt de intentie heeft getoond om deze lijst te maken is bestuurlijke onkunde en politieke onwil waar geld schijnbaar een rol speelt.

De huidige Nota van Uitgangspunten en de verkoop met voorselectie is geen garantie voor passend gebruik voor de lange termijn. Zolang het Rijksvastgoedbedrijf d.m.v. wet- en regelgeving dit niet voor de volle 100% kan uitsluiten (niet voorkomen) is verkoop voor Stichting WO2 Sporen uitgesloten en een overdracht aan de Nationale Monumentenorganisatie de enige passende oplossing.

Vanzelfsprekend is Stichting WO2 Sporen altijd bereikbaar voor vragen of nader overleg.

Namens het bestuur van Stichting WO2 Sporen,

Ronald Klomp
Voorzitter